

3

Les relacions comercials euromediterrànies

Ahmed Aghrout

Introducció

La Unió Europea (UE), com a entitat comercial més gran del món¹, ha participat i continua participant en una xarxa àmplia i complexa d'acords comercials amb el món exterior. En aquest context, la UE té establerts vincles comercials de llarga durada amb els països de l'est i del sud de la Mediterrània/països socis mediterranis (PSM)². Evidentment, el sistema de polítiques comercials adoptat envers aquests països s'ha dissenyat en primer lloc per contribuir al seu desenvolupament econòmic per mitjà de l'accés preferencial al mercat. L'Associació Euromediterrània (AE) —també coneguda com a Procés de Barcelona—, nascuda l'any 1995, és el marc actual en el qual s'institucionalitzen les relacions entre ambdues bandes³. Aquesta política es basa en un paquet econòmic, l'eix central del qual és l'establiment d'una Àrea de Lliure Comerç Euromediterrània (ALCE) abans que acabi el 2010⁴. Això s'està duent a terme mitjançant la liberalització gradual del comerç bilateral entre la UE i cada país associat de la regió mediterrània, així com també entre els mateixos països mediterranis (sud-sud). Malgrat tot, més d'una dècada després del seu naixement, és inqüestionable que els resultats del Procés de Barcelona en general no han estat gaire satisfactoris en un seguit d'àmbits, incloent-hi el comerç. Així, doncs, aquest article pretén proporcionar una visió de conjunt dels vincles comercials entre la UE i els seus socis de la regió mediterrània, centrant-se en particular en el període comprès des del naixement de l'AE fins a l'actualitat. Primer, es dona un context succint que descriu els diversos acords de la política, fent èmfasi específicament en el seu component comercial. Després, l'article fa una mirada crítica a la manera com han progressat els vincles comercials fins ara, tant "verticalment" com "horitzontalment", i en destaca les principals tendències. Finalment, conclou identificant algunes de les mesures de la política que podrien ser decisives per impulsar la integració comercial.

¹ Amb un valor total de 1.240 milions d'euros en exportació (extracomunitària, en relació amb la UE dels 27) i 1.426 milions d'euros en importació el 2007, la UE és el principal exportador i el segon importador (darrere dels Estats Units) a escala mundial.

² Els països socis mediterranis contemplats en aquest estudi són: Algèria, Egipte, Israel, Jordània, el Líban, el Marroc, Síria, Tunísia i Turquia. No s'hi inclou l'Autoritat Palestina per manca de dades.

³ Originàriament (1995), el Procés de Barcelona incloïa, a més dels EU-15, dotze països mediterranis: Algèria, Xipre, Egipte, Israel, Jordània, el Líban, Malta, el Marroc, l'Autoritat Palestina, Síria, Tunísia i Turquia.

⁴ L'Associació Euromediterrània s'ocupa de qüestions polítiques i relacionades amb la seguretat, així com socials, culturals i humanitàries. La migració es va afegir com a quart tema clau el novembre de 2005.

Marc de la política

La política mediterrània de la UE es remunta a la dècada dels seixanta, i des de llavors el desenvolupament d'aquesta política ha passat per diverses fases, les quals es poden considerar un reflex de les diferents actituds que Europa ha adoptat envers els seus veïns de la Mediterrània. La fase inicial correspon a la primera generació d'acords bilaterals, que van ser el resultat d'una política mancada tant de coherència com de visió global. La UE simplement va reaccionar davant de les peticions dels seus veïns amb un apedaçament d'acords que abraçaven des d'acords d'associació i acords de comerç preferencial fins a acords no preferencials.

La insatisfacció amb aquests acords tenia a veure tant amb el seu abast, considerat massa limitat en determinats casos, com amb la seva durada, considerada massa curta en d'altres⁵. Això va fer que la UE creés a principis de la dècada dels anys setanta la iniciativa anomenada Política Global Mediterrània (PGM), que tenia com a objectiu establir acords comercials i de cooperació amb tots els països de la Mediterrània dins del marc d'una política conjunta i uniforme. La iniciativa també incloïa l'ajuda financera i àrees no relacionades amb el comerç, en concret qüestions de tipus social. Els acords de cooperació signats durant el període comprès entre el 1975 i el 1977 tenien una durada il·limitada, permetien l'entrada sense aranzels a la UE dels productes industrials de la majoria de països mediterranis i establien preferències aranzelàries limitades per a les seves exportacions agrícoles. Tot i que aquests acords determinaven un tracte recíproc -és a dir, l'eliminació gradual d'aranzels en les exportacions de la UE-, no es va especificar cap calendari amb aquesta finalitat. Així doncs, van resultar ser acords comercials preferencials unilaterals.

Aquests acords es van actualitzar amb protocols addicionals l'any 1987 per tenir en compte l'ampliació cap al sud, cap a Portugal i Espanya. Malgrat tot, molts països mediterranis van continuar expressant la seva decepció, ja que veïen reduïts els seus marges de preferència. Això va empènyer la part europea a embarcar-se en un replantejament real de la seva política envers la regió mediterrània, el qual va començar a principis de la dècada dels noranta⁶. No obstant això, el principal catalitzador en va ser el final de la guerra freda i l'acostament vers els països de l'Europa central i de l'est (CEEC). El canvi pel que fa a les prioritats exteriors de la UE va topiar amb una creixent sensació d'angoixa per part dels seus veïns del sud, que van centrar les seves exigències en la igualtat de tracte amb els països CEEC⁷. Va ser la cimera del Consell Europeu de Lisboa del 1992 la que va posar en relleu la necessitat de donar la importància adequada a les relacions amb la Mediterrània. El 1994 la cimera d'Essen va subscriure la proposta de la Comissió de constituir una nova associació, la qual va ser aprovada formalment durant la cimera de Canes l'any 1995.

La política de l'AE, formalitzada a la Conferència de Barcelona al novembre del 1995, estipulava la construcció d'un espai per al diàleg, l'intercanvi i la cooperació que assegurés la pau, l'estabilitat i el desenvolupament econòmic i social a la regió de la Mediterrània⁸ -uns objectius si més no

⁵ A. Aghrout, *From Preferential Status to Partnership – The Euro-Maghreb Relationship*, Ashgate Publishing Limited, Aldershot, 2000, p. 67.

⁶ C. Piening, *Global Europe – The European Union in World Affairs*, Lynne Rienner Publisher, Boulder i Londres, 1997, pp. 78-80.

⁷ C. Bretherton, J. Vogler, *The European Union as a Global Actor*, Routledge, Nova Cork, 2006, p. 155.

⁸ A. Aghrout, M. Alexander, "The Euro-Mediterranean New Strategy and the Maghreb Countries", a: *European Foreign Affairs Review*, 2/1997, pp. 308-14; T. Baert, "The Euro-Mediterranean Agreements", a: G. P. Sampson, S. Woolcock (eds.), *Regionalism, Multilateralism, and Economic Integration – The Recent Experience*, United Nations University Press, Tòquio i Nova York, 2003, pp. 100-34; F. Tanner, "North Africa: Partnership, Exceptionalism and Neglect", a: R. Dannreuther (ed.), *European Union Foreign Policy – Towards a Neighbourhood Strategy*, Routledge, Londres i Nova York, 2004, pp. 135-50.

ambiciosos-, i tretze anys (1995-2008) després de la seva formació el grau d'èxit pel que fa a la multilateralitat encara no és el que s'esperava⁹. Això no obstant, s'ha fet un gran progrés en el front multilateral -la UE i cada país mediterrani per separat- mitjançant la negociació i la conclusió d'acords d'associació euromediterranis que substitueixen els acords de cooperació de l'any 1970¹⁰.

Un dels objectius principals dels acords és promocionar el comerç mitjançant la provisió per a l'establiment gradual d'un espai en què la circulació de béns, de capital i de serveis estaria lliure de qualsevol obstacle¹¹. L'àrea de lliure comerç que s'ha d'establir implica que la majoria de les exportacions de productes manufacturats dels PSM es continuen beneficiant del lliure accés al mercat europeu i que alhora els PSM han d'obrir gradualment els seus mercats als productes europeus¹². Pel que fa a l'agricultura, la UE no va preveure una liberalització immediata i completa en aquest sector, perquè és un àmbit delicat. En definitiva, el sistema comercial establert en aquest sector comporta una combinació de lliure accés d'alguns productes i una reducció dels impostos de duanes i de les quotes aranzelàries d'uns altres. Fet i fet, la UE no pretenia oferir una zona de lliure comerç col·lectiva. Tot i això, aquesta liberalització limitada no exclou la possibilitat de dur a terme negociacions amb vista a garantir-se mútuament més concessions recíproques en relació als productes agrícoles.

Per gestionar aquest procés de negociacions, al novembre del 2005 es va adoptar un full de ruta euromediterrani per a l'agricultura —conegut com a Full de Ruta de Rabat. L'objectiu era aconseguir una major liberalització comercial agrícola. Ara per ara, sembla que les negociacions han avançat els últims anys i en alguns països apunta un cert progrés. El 2008 s'ha arribat a acords preliminars tant amb Israel com amb Egipte per continuar liberalitzant el comerç de productes agrícoles, productes agrícoles processats i productes de la pesca¹³. Es considera que les negociacions amb el Marroc es troben en una etapa avançada, mentre que amb Tunísia tot just s'acaben d'iniciar¹⁴.

La Política Europea de Veïnatge (PEV), sorgida arran de l'ampliació del 2004, és important per al marc general de les relacions entre la UE i els PSM¹⁵. El seu objectiu és desenvolupar un nou

⁹ Com a bibliografia relacionada amb aquest tema, vegeu H. A. Fernández, R. Youngs (eds.), *The Euro-Mediterranean Partnership: Assessing the First Decade*, FRIDE i Real Instituto Elcano, Madrid 2005; S. Nsouli, *The Euro-Mediterranean Partnership Ten Years On: Reassessing Readiness and Prospects*, disponible a www.imf.org/external/np/speeches/2_006/062306.htm, consulta: 21 de novembre de 2008.

¹⁰ Darrerament han entrat en vigor acords d'associació entre la UE i tots els països mediterranis excepte Síria -les negociacions amb Síria van concloure l'octubre de 2004. Per a més detalls, vegeu Comissió Europea, Acords d'Associació Euromediterrànies, disponible a europa.eu/scadplus/leg/en/vb/r14104.htm, 23 de novembre de 2008.

¹¹ Pel que fa a Israel, va tenir lloc la consolidació d'una àrea de lliure comerç, mentre que Turquia manté un acord d'Unió Duanera amb la UE des de 1996.

¹² Després d'un període de dotze anys (1996-2008), Tunísia té actualment una àrea de lliure comerç en productes industrials amb la UE.

¹³ En el cas d'Egipte, l'acord permet que els països europeus exportin prop del 90% dels productes amb lliure accés en el mercat egipci. A canvi, la UE permet que Egipte exporti productes agrícoles amb lliure accés en el seu mercat, amb l'excepció d'alguns productes que són considerats més delicats i que cal continuar protegint (tomàquets, cogombres, carxofes, carbassons, raïm, all, maduixes, arròs, sucre, productes processats amb un alt contingut en sucre i tonyina i sardines en conserva). Per a més detalls, vegeu *Agreement reached to liberalise trade in agricultural and fishery products between the European Union and the Arab Republic of Egypt*, Press Release, IP/08/1104, Brussel·les, 4 de juliol de 2008. Pel que fa a Israel, vegeu *Agreement reached to liberalise trade in agricultural and fishery products between the EU and Israel*, Press Release, IP/08/1233, Brussel·les, 1 d'agost de 2008.

¹⁴ Comissió Europea, "7th Euro-Med Trade Ministerial Conference - Chairman's Conclusions", disponible a ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/re_gions/euromed/ministerial2008/conclusions_en.htm, consultat el 20 de novembre de 2008.

¹⁵ Per a més detalls, vegeu els documents de la Comissió Europea *Wider Europe - Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*, COM(2003) 104 final, Brussel·les, 11 de març de 2003; *European Neighbourhood Policy Strategy Paper*, COM (2004) 373 final, Brussel·les, 12 de maig de 2004; *A Strong European Neighbourhood Policy*, COM(2007) 774 final, Brussel·les, 5 de desembre de 2007.

enfocament envers una major integració amb els seus veïns immediats d'Europa, de l'Àsia Central i de la Mediterrània. Aquest enfocament pretén oferir una relació política més estreta i una major integració econòmica que vagi més enllà de la que hi ha actualment. Els plans d'acció, que són els principals instruments per assolir aquests objectius, estan fets a mida per tal de reflectir la relació de la UE amb cadascun dels països, tenint en compte les seves necessitats i capacitats¹⁶. Consisteix a definir col·lectivament un conjunt de prioritats en relació a la reforma d'una sèrie d'àrees, i els incentius disponibles per al progrés que s'aconsegueixi en aquestes àrees poden ser una major integració als programes i xarxes europeus, un augment de l'ajuda i un major accés al mercat¹⁷. Tot i que el progrés assolit pel que fa a la implementació de la PEV s'avalua regularment, encara falta temps perquè se'n pugui fer una valoració més concloent¹⁸.

Anàlisi d'alguns socis comercials

Bàsicament, aquest treball pretén analitzar una sèrie de tendències destacades en les relacions comercials entre la UE i els PSM. Són temes relacionats no solament amb el desenvolupament del comerç tant en la seva dimensió "vertical" com en l'"horitzontal", sinó també amb l'estat actual de la liberalització del comerç i la inversió.

Creixement del comerç

Tal com mostra la taula 1, el valor del comerç de mercaderies entre la UE i els PSM ha experimentat un increment substancial des del 1995: més del triple. Aquest creixement constant és la part més destacada dels vincles comercials. Ambdues parts van experimentar índexs relativament elevats d'expansió a les exportacions. Així doncs, des del 1995 fins al 2007 les exportacions de la UE als PSM van augmentar gairebé un 157% (de 46,6 mil milions d'euros aproximadament fins a gairebé 120 mil milions d'euros) i les importacions dels PSM es van incrementar un 254% (de 30,3 mil milions d'euros a 107,1 mil milions d'euros). El comerç total va augmentar a grans trets un 195% (de 76,9 mil milions d'euros fins a 226,7 mil milions d'euros). Turquia, Algèria i Israel continuen sent els principals socis comercials de la UE: van representar vora el 70% del valor comercial amb els PSM el 2007.

Si es té en compte aquest creixement comercial des del punt de vista dels PSM, la cosa canvia. Per tant, es demostra que l'augment de les exportacions registrat al mercat europeu, si es mesura amb relació a la quota de les exportacions totals, està estancat i fins i tot s'ha reduït una mica en aquests països en conjunt els últims anys (figura 1). Malgrat això, es donen variacions entre els diferents països: la quota d'exportació del mercat europeu de països com ara Jordània, el Líban i Síria es va enfonsar més que la de la resta. Això pot ser per la diversificació geogràfica de les seves

¹⁶ S'estan implementat dotze plans d'acció a Israel, Jordània, Moldàvia, el Marroc, els territoris palestins ocupats, Tunísia i Ucraïna des de 2005 i a Armènia, Azerbaidjan, Geòrgia, el Líban i Egipte des de finals de 2006 – principis de 2007.

¹⁷ Estan relacionades amb qüestions com ara la reforma i el diàleg polítics, la cooperació i el desenvolupament social i econòmic; amb qüestions relacionades amb el comerç, la reforma del mercat i la reforma regulatòria; amb la cooperació en justícia i afers interiors; amb diferents sectors (transport, energia, informació, societat, medi ambient, recerca i desenvolupament), i amb qüestions de tipus humà (contactes entre persones, societat civil, educació, salut pública, etc.).

¹⁸ Els darrers informes de la UE sobre el progrés de la implementació del PEV són del 3 d'abril de 2008.

exportacions. A més, aquesta expansió comercial no es pot dissociar dels elevats preus globals de l'energia dels darrers anys —tenint en compte que el 22,3% de les importacions europees totals dels PSM consistien en energia l'any 2007¹⁹.

TAULA 1:

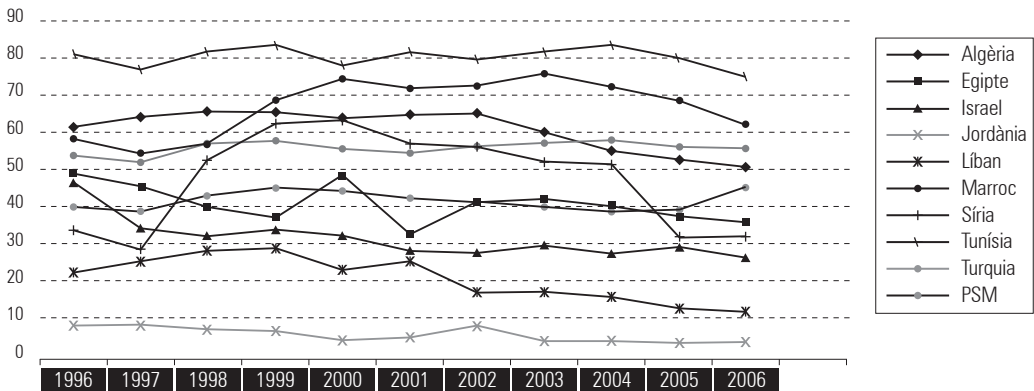
Comerç de béns de la UE amb els països socis de la Mediterrània, 1995-2006 (milions d'euros)

	Imports					Exports				
	1995	1998	2001	2004	2007	1995	1998	2001	2004	2007
Algèria	4,844	6,807	16,034	15,253	21,173	4,727	5,784	7,508	9,511	11,203
Egipte	2,191	2,527	3,138	4,235	7,034	5,017	7,597	6,905	7,606	10,382
Israel	4,658	6,921	9,568	8,750	11,349	9,663	10,892	14,449	12,889	14,302
Jordània	135	159	151	284	222	1,046	1,139	1,830	1,988	2,662
Líban	111	154	305	243	308	2,471	2,823	3,063	3,358	3,312
Marroc	4,017	5,334	6,241	6,586	7,847	4,728	6,603	7,476	8,912	12,308
Síria	1,735	1,465	4,136	2,567	3,382	1,378	1,534	2,089	2,480	3,210
Tunísia	3,352	4,290	6,188	6,754	8,956	4,156	5,784	7,965	7,621	9,538
Turquia	9,245	13,624	20,217	32,733	46,867	13,391	20,580	20,266	40,129	52,641
PSM	30,288	41,281	65,978	77,405	107,138	46,577	62,736	71,551	94,494	119,558

Font: Eurostat *External and Intra-European Union Trade Statistical Yearbook 1958-2006*, Oficina de Publicacions de la Unió Europea, Luxemburg 2008; Comissió Europea, *Bilateral Trade Relations*, disponible a ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/data.htm, consultat el 17 de novembre de 2008.

FIGURA 1:

Evolució de les exportacions dels països de la Mediterrània a la UE, 1996-2006 (valor percentual)

Font: Basat en les dades derivades de la UNCTAD, *EHandbook of Statistics 2008*, disponible a stats.unctad.org/hanbook/ReportFolders/ReportFolders.aspx?CS_referer=&CS_ChosenLang=en, consultat el 15 de novembre del 2008.

¹⁹ Comissió Europea, *Bilateral Trade Relations*, disponible a ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/data.htm, consulta: 17 de novembre de 2008.

Un altre tret destacat és el fet que l'expansió comercial ha estat a favor del soci europeu. En efecte, es pot observar que l'evolució del comerç entre les dues regions no ha fet que la balança comercial millori en els intercanvis comercials entre la UE i els PSM. D'acord amb això, l'evolució de la balança comercial va patir, amb l'excepció d'Algèria i de Síria, un deteriorament general en detriment dels PSM. Aquest dèficit comercial que fa temps que dura ha esdevingut una característica fixa del seu comerç amb la UE.

La taula 2 dóna una idea de la magnitud d'aquest dèficit, que difereix d'un país a l'altre. Amb un índex de cobertura (la cobertura de les importacions per part de les exportacions) del 94% el 2007, sembla que Tunísia es troba en una situació molt més bona que Jordània i el Líban, amb un 8,3% i 9,3% respectivament.

Encara seguim amb un model típic nord-sud?

Tot i canviar amb el temps, l'estructura comercial del comerç entre la UE i els PSM continua reflectint fins a cert punt la de les relacions entre el nord i el sud. La taula 3 mostra que prop d'un terç del valor de les exportacions de la Mediterrània cap a la UE es basa en productes primaris, amb l'energia ocupant una posició dominant en el total de les exportacions d'alguns països (Síria, 86%; Algèria, 71%, i Egipte, 43,4%). És evident que les exportacions de productes industrials han esdevingut importants, tot i que registren una petita davallada l'any 2007.

Prop d'una cinquena part dels béns manufacturats consistia en tèxtils i roba. Aquest sector representava gairebé el 34% de les exportacions marroquines de béns industrials, seguit pels de Tunísia i Turquia, amb prop del 32% i el 26% respectivament l'any 2007²⁰. Mentre que la composició d'articles de les exportacions mostraven un canvi cap a una major proporció de productes manufacturats, o un cert grau de diversificació lluny de les exportacions tradicionals, continua confinada a alguns països de la Mediterrània, sobretot Turquia, Israel i, fins a cert punt, Tunísia i el Marroc.

TAULA 2:
Balança comercial de la UE amb els països socis de la Mediterrània, 1995-2007 (milions d'euros)

	1995	1998	2001	2004	2007
Importacions	30,288	41,281	65,978	77,405	107,138
Exportacions	46,577	62,736	71,55	194,494	119,558
Balança	16,289	21,455	5,573	17,089	12,420

Font: Eurostat *External and Intra-European Union Trade Statistical Yearbook 1998-2006*, Oficina de Publicacions de la Unió Europea, Luxemburg 2008; Comissió Europea, *Bilateral Trade Relations*, disponible a ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/data.htm, consultat el 17 de novembre de 2008.

²⁰ Les exportacions de Tunísia, Turquia i el Marroc han baixat fins al 34%, 31% i 22% respectivament des de 2003.

TAULA 3:
Comerç de la UE amb els països socis mediterranis per grups de productes, 2003-07 (valor percentual)

	Imports			Exports		
	2003	2005	2007	2003	2005	2007
Productes primaris	32,8	34,9	33	12,8	14,3	15,8
<i>dels quals:</i>						
Productes agrícoles	8,0	8,0	7,0	7,1	6,1	6,4
Energia	22,5	24,5	22,3	2,8	4,9	4,9
Béns manufacturats	61,6	59,4	53,7	84,5	83,5	70,1
<i>dels quals:</i>						
Maquinària	11,4	11,1	7,8	26,4	25,6	20,1
Equipament per al transport	7,5	11,8	9,7	14,6	18,1	11,8
<i>dels quals:</i>						
Productes d'automoció	5,4	7,0	8,0	10,8	11,7	8,9
Productes químics	4,7	4,3	4,6	15,3	14,7	14,2
Tèxtils i roba	24,8	19,4	17,5	7,3	5,3	4,7

Font: Comissió Europea, *Bilateral Trade Relations*, disponible a ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/data.htm, consultat el 17 de novembre de 2008.

D'altra banda, els productes manufacturats constituïen el tipus principal d'exportacions de la UE als PSM el 2007 i representaven més del 70% del total. Aproximadament la meitat d'aquestes exportacions era sobretot maquinària, productes químics i equipament per al transport. Pel que fa als productes primaris, la seva proporció continuava en el 14%, la major part de la qual consistia en productes alimentaris. Les exportacions de la UE cap als països de la Mediterrània s'han concentrat principalment en productes manufacturats basats en la tecnologia. Això contrasta amb una important part de productes manufacturats mediterranis que requereixen poca tecnologia i es basen en un avantatge comparatiu del cost laboral.

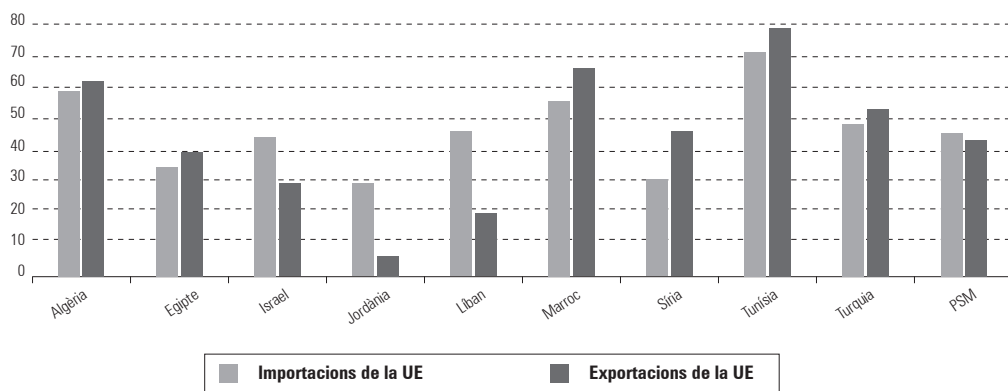
Un grau elevat de concentració del mercat

Una altra tendència que caracteritza les relacions comercials entre la UE i els PSM és la forta concentració de les exportacions mediterrànies cap al mercat europeu. Els PSM podrien considerar la UE el seu principal mercat únic. La UE es va apoderar del 45% de les seves exportacions aproximadament i subministrava prop del 47% de les seves importacions de mitjana anual durant el període 1996-2006 (figura 2). Si això mostra la importància del mercat europeu, no es pot dir el mateix de la UE. Els PSM constitueixen una quota molt més petita del comerç total de la UE i representen prop del 8,4% de les seves exportacions i només prop del 6,7% de les seves importacions de mitjana al llarg del període 1996-2006 (figura 3). Aquesta situació indica que el desenvolupament del comerç no ha ajudat a reduir el model asimètric, que continua caracteritzant les relacions comercials entre ambdues parts. També passa que els PSM no se n'han sortit tan bé a l'hora de promoure una major diversificació geogràfica de les exportacions i importacions. Per a països com els de la zona del Magrib (Algèria, el Marroc i Tunísia), la UE ha estat el seu principal soci comercial i continua sent-ho, ja que representa més de dos terços del seu comerç exterior total.

FIGURA 2:

Quota de la UE en el comerç dels països socis mediterranis, 1996-2006

Mitjana anual

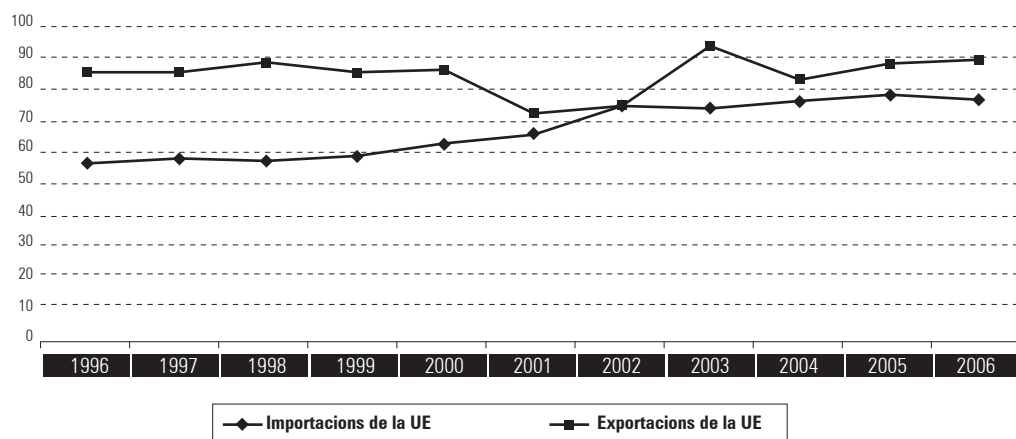

Font: Eurostat *External and Intra-European Union Trade Statistical Yearbook 1958-2006*, Oficina de Publicacions de la Unió Europea, Luxemburg 2008; Comissió Europea, *Bilateral Trade Relations*, disponible a ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/data.htm, consultat el 17 de novembre de 2008.

FIGURA 3:

Quota dels països socis mediterranis en el comerç de la UE, 1996-2006

Valor percentual

Font: Càlculs basats en dades procedents de l'FMI, *Direction of Trade Statistics Yearbook*, Washington DC 2003

Integració regional del comerç al sud de la Mediterrània

A més de la dimensió "vertical" de la liberalització del comerç -entre la UE i cadascun dels països socis de la Mediterrània per separat-, l'AE, de la mateixa manera, va insistir en la dimensió

“horitzontal” per fomentar el lliure comerç entre els mateixos socis²¹. En aquest sentit, la Declaració de Barcelona considerava que «la cooperació voluntària, particularment amb vista a desenvolupar el comerç entre els mateixos socis, és un factor clau en la promoció de la creació d’una zona de lliure comerç». Intensificar el comerç regional entre els països mediterranis no ha tingut èxit en el passat, tal com palesa el fracàs de la Unió del Magrib Àrab (UMA), una agrupació regional creada el 1989²². Sembla que l’AE, sorgida fa més d’una dècada, no ha tingut cap vincle seriós amb els països del Magrib per promoure el seu comerç intraregional dins del marc de l’UMA, o fins i tot de manera bilateral. Continua sent restringit i no es pot comparar de manera satisfactòria amb altres programes comercials regionals. Per exemple, el comerç intraregional no ha experimentat cap canvi a l’alça des del 1990, sinó tot al contrari: ha baixat del 2,9% el 1990 al 2,0% el 2006²³. Malgrat tot, la quota del comerç entre els països de l’UMA podria situar-se per sota d’aquest percentatge si no fos per la importància de l’energia en els intercanvis comercials i l’efecte dels preus cada cop més elevats de l’energia que s’ha experimentat els darrers anys.

L’Acord de Lliure Comerç Àrab-mediterrani (ALCA) entre Egipte, Jordània, el Marroc i Tunísia signat el febrer del 2004 i la conclusió d’unes altres zones de lliure comerç bilaterals -com ara el Marroc i Turquia, Tunísia i Turquia, Israel i Jordània, Egipte i Turquia, i Síria i Turquia- reflecteixen l’impuls donat per aquesta política²⁴. En afavorir la integració horitzontal i preparar les economies per a la completa liberalització comercial per tota la regió, aquest tipus d’acords regionals són considerats fonamentals per al procés que s’espera que portarà a la formació de la futura ALCE²⁵. De nou, el progrés ha estat extremadament lent. L’ALCA, que va entrar en vigor al juliol del 2006 i va esdevenir operativa al març del 2007, té un llarg camí per recórrer abans no es puguin collir els beneficis de la integració regional. En aquest punt, el nivell de comerç és encara molt modest i ascendeix a una mica més de l’1,5% del seu comerç exterior total l’any 2006 -Jordània representava el nivell més alt, amb quasi el 3%²⁶.

Val la pena esmentar que la qüestió de promoure aquests blocs subregionals s’està fent possible mitjançant les normes paneuromediterrànies d’origen, cosa que determina l’accés als mercats euromediterranis²⁷. De fet, va ser a la Conferència de Palerm celebrada al març del 2002 que els ministres de comerç euromediterranis van acordar ampliar el sistema paneuropeu d’acumulació de l’origen a tots els socis mediterranis, ja que pot resultar essencial per impulsar els intercanvis comercials i desenvolupar la cooperació econòmica, en particular el potencial d’uns vincles intraindustrials més estrets. En general, la integració a la regió mediterrània està lluny de ser una realitat i encara està per

²¹ B. Gavin, “The Euro- Mediterranean Partnership – An Experiment in North-South-South Integration”, a: *Intereconomics*, 6/2005, pp. 353-60.

²² Pertanyen a l’UMA Algèria, Líbia, Mauritània, el Marroc i Tunísia. Per a més detalls sobre la creació d’aquesta unió, vegeu A. Aghrout, K. Sutton, “Regional Economic Union in the Maghreb”, a: *The Journal of Modern African Studies*, 1/1990, pp. 115-39.

²³ UNCTAD, Handbook of Statistics Online 2008, disponible a www.unctad.org/en/docs/tdstat33_e_n.pdf, consulta: 18 de novembre de 2008.

²⁴ L’ALCA, coneguda com l’Acord d’Agadir, vol crear un mercat integrat de més de 120 milions de persones (xifra de 2007) amb l’objectiu d’establir oportunitats que atraguin el comerç i la inversió en els països que en formen part. Un dels seus principals objectius és permetre l’acumulació paneuromediterrània pel que fa a les regles d’origen que també ha adoptat.

²⁵ P. Sioussiouras, “The Euro- Mediterranean Free Trade Zone: Prospects and Possibilities”, a: *Mediterranean Quarterly*, 3/2003, pp. 112-21.

²⁶ Càlculs basats en dades procedents de l’IMF, *Direction of Trade Statistics Yearbook 2007*, IMF, Washington DC, 2007.

²⁷ Comissió Europea, *Council approves new European- Mediterranean cumulation of origin zone*, Press Release, IP/05/1256, Brussel·les, 12 d’octubre de 2005.

veure com l'extensió d'aquest sistema i la seva implementació poden conduir a un canvi de la situació actual de baixos nivells d'intercanvis comercials a la regió mediterrània (taula 4).

Liberalització dels serveis i la inversió

La liberalització dels serveis i la inversió entre la UE i els PSM és una part essencial dels acords d'associació que vinculen les dues parts. Peter Mandelson, antic comissari europeu de Comerç, va dir que «el nostre objectiu comú és establir una àrea de lliure comerç legítima al voltant de la Mediterrània abans que acabi el 2010. La liberalització dels serveis i la inversió és una part essencial de la nostra estratègia per aconseguir-ho. Els beneficis que la inversió i la liberalització dels serveis poden aportar tant als països europeus com als mediterranis són considerables, més grans fins i tot que els obtinguts de la liberalització del comerç de béns»²⁸. No obstant això, la UE encara va trigar uns quants anys a decidir obrir les negociacions amb els PSM pel que fa a aquesta qüestió. Dins del programa de treball de cinc anys que es va acordar a la cimera de Barcelona l'any 2005, el 2008 ja s'han iniciat negociacions bilaterals amb Egipte, el Marroc, Tunísia i Israel sobre la liberalització del comerç quant a servei i el dret d'establiment, i s'espera que continuïn el 2009.

Val la pena esmentar que el sector dels serveis als PSM representava l'any 2006 gairebé el 59% del seu producte interior brut (PIB) de mitjana (a Israel, el 76,2%, i al Líban, el 75,5%)²⁹. És un dels sectors més dinàmics i es preveu que creixi més ràpidament un cop es materialitzi el procés de liberalització. Però la situació actual posa de manifest que la quota d'aquest sector és molt limitada. D'acord amb les últimes dades disponibles, la quota dels PSM en el comerç total de la UE pel que fa als serveis -la UE representa un 26% del comerç mundial en l'àmbit dels serveis- amb el món és actualment del 3,9% (exportacions) i del 7,6% (importacions)³⁰.

TAULA 4:
Comerç entre els països de la Mediterrània, 1996 i 2006

Milions de dòlars i percentatge

	1996			2006		
	Total món	PSM	Percentatge PSM	Total món	PSM	Percentatge PSM
Algèria	20,205	1,320	6.5	78,630	4,796	6.1
Egipte	16,653	956	5.8	60,157	4,731	7.9
Israel	50,277	544	1.1	94,200	2,523	2.7
Jordània	5,783	584	10.1	18,826	1,946	10.3
Líban	8,713	761	8.7	13,535	2,477	18.3
Marroc	14,298	437	3.1	38,335	1,851	4.8
Síria	12,866	1,194	9.2	31,198	5,510	17.7
Tunísia	13,268	590	4.4	28,270	1,335	4.7
Turquia	65,561	3,332	5.1	224,972	8,994	4.0
PSM	207,524	9,718	4.7	588,123	34,163	5.8

Font: Càlculs basats en dades derivades de l'FMI, *Direction of Trade Statistics Yearbook*, Washington DC 2003 i 2007.

²⁸ *European Union Ministers agree to initiate services and investment talks with Mediterranean countries*, Press Release, IP/05/1445, Brussel·les, 21 de novembre de 2005.

²⁹ Càlculs basats en dades procedents de la UNCTAD, *Handbook of Statistics 2008*, UNCTAD, Gènova, 2008, pp. 410-22.

³⁰ Eurostat, *Statistical in Focus*, 106/2008, p. 2

Una situació similar caracteritza l'estat de la inversió estrangera directa (IED), també molt baixa. De nou, la quota dels PSM quant a la inversió directa total de la UE a l'estranger no va superar el 3,2% —tenint en compte el fet que la UE genera el 42% de la IED mundial³¹. Es donava més o menys la mateixa situació en anys anteriors: 2,9% el 2002, 3,1% el 2003 i el 2004³². El 2005 va ser l'any en què el flux d'IED cap als PSM (al voltant de 5,6 mil milions d'euros) va ser més gran. L'augment es va deure principalment a Turquia, amb 3,3 mil milions d'euros, xifra que representava el 59% de les sortides europees totals cap als PSM. En resum, els PSM són uns dels destinataris que menys IED europea reben en comparació amb d'altres països: Rússia i Sud-àfrica (nou mil milions d'euros cadascun), la Xina i Ucraïna (sis mil milions d'euros cadascun)³³.

Conclusions

El comerç sempre ha estat el centre de les relacions entre la UE i els PSM. Sempre ha estat així, encara que en diferents períodes Europa ha intentat d'ampliar l'abast de la seva cooperació a unes altres àrees. Amb aquesta anàlisi, queda clar que el desenvolupament de les relacions comercials entre ambdues bandes no ha generat els resultats que s'havien previst. Els marcs de les polítiques successives adoptades han patit, en general, les seves limitacions inherents que reflectien les canviants circumstàncies que han afectat la UE i els seus compromisos globals. No obstant això, l'actuació del comerç dels PSM al mercat europeu podria haver estat pitjor sense l'accés preferencial atorgat.

Així doncs, aquest resultat menys satisfactori s'esdevé a causa del fet que el desenvolupament de les relacions comercials presentava un model decididament desequilibrat. Molts països mediterranis han experimentat un dèficit recurrent de la balança comercial; una situació lligada amb el rendiment de les seves exportacions. El creixement comercial registrat s'ha associat, fins a un cert punt, amb l'impacte del factor de l'energia (preus desorbitats), i es pot considerar menys significatiu si es mesura en relació amb la quota de mercat. Els PSM podrien haver obtingut més del comerç sense les restriccions imposades als seus productes agrícoles. Per tant, més liberalització en àrees com l'agricultura, els serveis i la inversió és de vital importància per al desenvolupament de les relacions comercials entre la UE i els PSM. Qualsevol progrés en aquest sentit podria tenir un impacte favorable no solament impulsant i diversificant el comerç, sinó també fomentant la integració industrial i la inversió a la regió de la Mediterrània.

Sembla que la liberalització del comerç entre la UE i els PSM, en particular des del naixement del Procés de Barcelona, no ha passat de l'etapa d'integració superficial, és a dir, l'eliminació d'obstacles per a l'intercanvi a les fronteres. Malgrat tot, la PEV pot resultar un pas positiu en la direcció correcta. En aquest sentit, Benita Ferrero-Waldner, comissària europea de Relacions Exteriors i de la Política Europea de Veïnatge, sostenia que «el que oferim és passar d'una integració 'superficial' a una integració econòmica i regulatòria més profunda. Podem dur la nostra relació més enllà del comerç, més enllà dels mers intercanvis transfronterers, per incloure normes i estàndards tècnics comuns, drets de propietat intel·lectual, regles de competència, protecció

³¹ Eurostat, *European Union Foreign Direct Investment Yearbook 2007*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxemburg 2007, p. 8.

³² *Ibid.*, p. 78.

³³ *Ibid.*, pp. 27-31.

al consumidor, etcètera»³⁴. Això planteja el problema de si la PEV pot oferir la possibilitat d'anar cap a una integració profunda. Per descomptat, només el temps ho dirà, atès que es tracta d'un procés llarg i laboriós.

Per últim, però no per això menys important, el llançament oficial de la Unió per la Mediterrània (UpM) el mes de juliol passat a París és la darrera iniciativa europea envers els PSM, encara que originàriament va ser idea del president francès Nicolas Sarkozy³⁵. Es considera que ha proporcionat una dimensió regional que s'espera que complementi el plantejament bilateral existent de la PEV. En aquest sentit, tot i que inicialment els temes relacionats amb l'energia, el medi ambient, la seguretat, l'educació i la ciència es va considerar que eren les àrees per a la futura cooperació regional, encara no estan ben definides totes les característiques del procés³⁶. Així doncs, sembla que és massa d'hora per extreure cap judici conclouent en relació amb la manera en què la UpM es desenvoluparà i quin impacte tindrà en temes sectorials, com ara els vincles comercials entre ambdues ribes.

³⁴ B. Ferrero-Waldner, *The European Neighbourhood Policy: Bringing our Neighbours Closer*, Speech/06/346, Brussel·les, 6 de juny de 2006.

³⁵ EC, Barcelona Process: Union for the Mediterranean, COM(2008) 319 (Final), Brussel·les, 20 de maig de 2008.

³⁶ Per a una llista inicial de projectes prioritaris, vegeu Ministeri d'Afers Exteriors i Europeus francès, *Summit of the Union for the Mediterranean Joint Declaration*, París, 13 de juliol de 2008, disponible a pastel.diplomatie.gouv.fr/editorial/actual/ael2/bulletin.gb.asp?liste=20_080715.gb.html&submit.x=8&submit.y=12&submit=consulter, consulta: 12 de desembre de 2008; *Barcelona Process: Union for the Mediterranean Ministerial Conference Final Declaration*, Marsella, 4 de novembre de 2008, disponible a pastel.diplomatie.gouv.fr/editorial/actual/ael2/bulletin.gb.asp?liste=20081105.gb.html, consulta: 12 de desembre de 2008.